

Kazalo

Botanično razkošje

Rastline počivajo	9
Ljubim svetlobo	11
Zima v vrtu	13
Kateri je v sorodu s šmarnicami?	15
Cvetki so že neučakani	17
Vigred je prišla k nam	20
Božje drevce	23

Od Provanse do Rezije

Praznovanje po francosko	25
Provansa v avgustu	28
Se tako oglašja jelen?	31
Po ozkih cestah skozi Provanso	34
Sonce ustvarja barve	38
Zverinice iz Rezije	41
Impresionisti v Brescii in Kopru	44

Od soseda do soseda

Vse poti vodijo na Hlevišje	47
Pohod okoli vasi Dole nad Idrijo	50
Znani neznani razgledi	53
Po sledih starih žgalnic živega srebra	56
Očkova bolnica in Darinka Soban	58
Na koncu grebena pogled na sotočje Idrijce in Trebušnice	61
Zapeljiva razpotja in skrivne poti	64
Iz senčnih grap na sončna pobočja	66
Od soseda do soseda	70
Iz Idrije v Spodnjo Idrijo – ampak čez Kobalove planine	73
Okoliški griči vabijo	76
Kačja smreka in medvedove tace	79
Prfarska koza je zvezda	82
Tako blizu, tako daleč	85
Čez most po modrost	88
Idilična vas na idilično razgibani planoti	91

Dežela pod Triglavom

Ko planinke obmolknejo	94
Kako veš, kdaj si na vrhu	98

V kraljestvu Zlatoroga	101
Med Vipavsko dolino in Krasom – Sveti Socerb	105
Raša naju ni počakala	107
Vojskovodje in umetniki	110
Dolg iz preteklosti	113
Ste že bili na Škofiču?	116
Edino merilo je zapuščina	120
Romanje po robu	123
Po poti devetih kalov	126
Cvetlični raj med Komno in Krnom	129
Cerkev svetega Mihaela na Barju	132
Na Triglav	135
Po planinsko ali tekaško	140
Plečnikova cerkev na Ponikvah	143
Na poti treh svetišč	145
Botanično svetišče	148
Karavanke so daleč	151
Plečnikove Križanke	154
Lep pozdrav iz Celja	157
Na Klek – pa ne na metli	160
Prisank je prisojen, Razor je razdrt	163
Ljubljana na drugačen način	166
Gora mojega otroštva	169
Spomenik slovenski ustvarjalnosti	173
V Halozah	176

Peščena ura ne tiktaka

Zadnji božič v stari hiši	178
Mojih 50 božičev v Idriji	180
Jutri gremo na Brezje	182
Polulana Trnuljčica	185
Božič prikliče spomine	188
Jerca in Tone Kuntner	191
Prešeren in jaz	193
Mama in Mini	196
Oblaki so rdeči	199

Moje poti	202
------------------------	-----

Še tako pozoren pogled ne odkrije na vrtu nič cvetočega

Rastline počivajo

Resje, navadni volčin in telohi so že pripravili cvetove, da bodo ob koncu zime prvi zacveteli. Mogočna javorja nad vrtom sta se končno slekla in prekrila vrt z debelo plastjo listja. Kadar zaveje močnejši veter, iz njunih krošenj zaplešejo ploščata in krilata semena in se kot roj žuželk vrtničijo po zraku. Otroci smo jih nekdaj nabirali in spuščali z balkonov. Propelerčki smo jim rekli, zaradi oblike. Javorjevo listje smo pograbili in ga nadomestili z na pol preperelim bukovim.

Že od druge polovice novembra na Scopolijev vrt v Idriji ne posije sonce. Tla so zamrznjena, rastline oprhane z ivjem, nekatere po vsej površini, druge imajo le bele obrobe. Zelo lepi so ostanki visokih steblik, ki jih pustimo, da na njih dozoriijo semena. Ko jih okraši ivje ali sneg, so tako čedni. Toda letos jih je težak jesenski sneg polomil.

Nekaj pa je novega v vrtu! Ograja ob stopnicah, ki je že več kot leto čakala na obnovo, jo je dočakala. Z akacijevimi koli v zemlji bo, upamo, dalj časa kljubovala trohnenju kot prejšnja. Hvala Ivanu Benčini, graditelju klopice ob naših planinskih poteh, da nas je uslišal in jo še pred zimo postavil. Steza skozi vrt z Dolince na parkirišče ob vhodu na Rake je bila letos zelo obremenjena in je postala pot. Niso je uporabljali le stanovalci, tudi delavcem, ki so gradili edino idrijsko krožišče na Dolinci, je služila za bližnjico na Vodnikovo ulico in ker samokolnica ne zna po stopnicah, so poleg njih zvozili iz dneva v dan širši kanal. Stopnice so, različnih višin in širin, nagnjene v vse strani in prosijo: popravite še nas!

Tudi za strmino pod parkiriščem na Dolinci tja do stopnic v vrtu skrbimo. Iz odlagališča, divje preraščenega s srobotom in plevelom, smo z redno košnjo ustvarili skromne pogoje za rast grmovnic. Tam se trudijo rasti trdoleska, dobrovita, šipek, dva kločka ter trije dreni, tudi trije nagnoji so preživeli pojedine polžev.

Letos poleti je fotografinja iz Ljubljane, ki naj bi poslikala vrt za prospekt, bentila, kako naj naredi spodobno sliko, ko pa je povsod sam »drat«, kazala je na ograjo, in ščavje. Tudi tako lahko gledaš na ta vrt. Najbrž je ni nihče opozoril, table pred vrtom pa ni prebrala, da bi vedela, da fotografira rastline iz narave, ki jih še ni spremenila vrtnarjeva roka. Te rastline so še prav take kot pred stoletji, ko so jih v teh krajih našli in opisali sloviti naravoslovci. Zaradi njih, rastlin in naravoslovcev, je nastal Scopolijev vrt naravne dediščine.

Kdor hoče videti, mora gledati s srcem, je povedala lisica Malemu princu. Bomo vrt vzeli za svojega in ga imeli za kaj več kot bližnjico in pasje stranišče?

Pa še to. V nedeljo je bila sv. Barbara, zaščitnica rudarjev. Na Gorenjskem je veljalo, da na ta dan nabrane vejice divje češnje in dreva zacvetijo okrog božiča.

*Na fotografijah:
V objemu zimskega ivja
Bršljan*

Kadar naletim na preproge cvetočih cvetlic, v zgodnjem jutru bogato prekritih z roso, skrbno izbiram, kam postavim nogo, da ne pomečkam te lepote.

Ljubim svetlobo

Ko pišem o rožah, sem vedno v dvomih, ali naj napišem tudi latinsko ime ali ne. Vse bolj sem prepričana, da je latinsko ime potrebno. Zakaj?

V knjigah sem iskala podatke o krvomočnicah. Pa se je izkazalo, da v različnih slovenskih krajih uporabljajo ime krvomočnica za srčno moč in tudi za krvavi mleček. Ti dve zdravilni rastlini pa ne spadata v družino krvomočničevk (*Geraniaceae*). Rastline so z latinskim imenom točno zaznamovane, saj je latinski naziv sestavljen iz dveh oznak. Prva beseda označuje rod, druga pa vrsto. Taka oznaka ima tudi mednarodno veljavo.

Rodovno ime geranium za krvomočnice izhaja iz stare grščine (geranus = žerjav) in opozarja na njih dolge, kljunaste plodove. Že ime pove, da so zdravilne in so jih včasih uporabljali za ustavljanje krvavitev, pri vnetjih. Ko seme dozori, se ustvarijo napetosti in posebni mehanizmi seme »izstrelijo« v okolico.

V Scopolijevem vrtu so se udomačile smrdljčke (*G. robertianum*), v Sloveniji najbolj razširjene krvomočnice. Niso izbirčne, rastejo v senci, na soncu, same se zasejejo in jeseni s svojimi rdečimi listi polepšajo gredice. Zelo krhke so in se z lahkoto izpulijo. Imajo neprijeten vonj, kar pove že slovensko ime. Na Gori jim pravijo katarince, v Brdih pa kačje rože. Latinsko vrstno ime imajo po salzburškem škofu Robertu, ki jih je priporočal za zdravljenje. Posebno lepo je gledati njihovo dlakavo steblo in plodove proti soncu. Kako lepo se svetijo dlačice!

Sredi travnička pod slivo cvetijo rjavordeče krvomočnice

(*G. phaeum*). V okolici Bleda smo jim rekli kofetki, najbrž zaradi barve. Rade imajo vlažna tla.

Pod bodiko se je ustalila krvavordeča (*G. sanguineum*), najpostavnejša v Sloveniji rastoča krvomočnica. Rada je na svetlem in toplem. Težko čakamo, da se bo razrasla. Kako lepo bo popestrila temno zelenino bodike nad njo.

Korenikasti krvomočnici (*G. macrorhizum*) smo namenili mesto nad stopnicami. Glede na to kako lepo se razrašča, je tam zadovoljna. V naravi jo najdemo v višjih legah, posebno veliko je je v Posočju. Še ena krvomočnica z drobnimi roza cvetovi cveti pod gabrom, a ji ne vem imena.

V naravi je še nekaj krvomočnic. Gozdna (*G. sylvaticum*) krvomočnica raste ob gozdnem robu, kot pove že njeno ime in jo najdemo po vsej Sloveniji. Redkejša je modrocvetočna travniška krvomočnica (*G. pratense*), vendar je v odmaknjenih delih Posočja in v Gornjesavski dolini pogosta. Posebno omembo pa zasluži srebrna krvomočnica (*G. argenteum*), štorkljin kljun, srebrni čapljevec, nežnocvetočna lepota bohinjsko-krnskih gora. Kadar naletim na preproge cvetočih cvetic, v zgodnjem jutru bogato prekritih z roso, skrbno izbiram kam postavim nogo, da ne pomečkam te lepote.

Vem, vem, opisala naj bi le cvetke s Scopolijevega vrta. A kaj morem, ko so pa tudi ostale tako lepe in gotovo bodo vseč tudi vam! Pojdite v naravo in uživajte v njeni lepoti.

Na fotografijah:
Krvavordeča krvomočnica
Travniška krvomočnica
Srebrna krvomočnica

Kje so tiste rožice, pisane in bele, moj'ga srca ljubice, žlahtno, žlahtno so cvetele?
A pomlad je šla od nas, vzela jih je zima, mraz ...

Zima v vrtu

Decembra je bil Scopolijev vrt ves bel, na debelo prekrit s snegom, pod katerim so rastline počivale. Sneg je blagodejen. Zaščitil je živa bitja pred mrazom. Lepo je bilo videti mehke obline odeje, ki je prekrila sicer ostrorobo kamenje. Veje božjega drevca so se upogibale pod težkim snegom. Niti steza skozi vrt ni bila prehojena. Jeseni višjih rastlin ne porežemo. Pustimo jih, saj je lahko lepa tudi odcvetena rastlina, ko jo okrasijo rosa, ivje ali sneg. Toda pogosti dež je razmočil stebila, da so polegla na zemljo in zdaj žalostno gnijejo.

Zimzeleno rastlinje je pri nas redko. Jelenov jezik (*Phyllitis scolopendrium*) je praprotnica, v naših krajih edina s celimi listi. Zaradi tega ga je lahko prepoznati. Raste v podrasti vlažnih gozdov na skalnatem svetu, starih zidovih, votlinah, votlih drevesih. Ljubi senco in raste najraje tam, kjer ima tudi dosti vlage. Njegov čas je pozna jesen, zima in pomlad. Dolgi, svetleči, jezičasti listi imajo na spodnji strani rjava trosišča, razvita na plodnih listih. Listi so prezimni. Maja začno iz korenin poganjati novi, stari se posušijo. Manj znano je, da so listi zdravilni. Nabiramo jih od junija do avgusta, ko so najbolj razviti. Posušene uporabljamo zoper zasluženje dihal in drisko. V vrtovih ga imamo radi zaradi nezahtevnosti in lepega videza. Razmnožujemo ga z delitvijo ali s trosi. Gojitelji so razvili izjemne oblike s krpatimi, po robu valovitimi in razcepljenimi listi.

Spomladanska resa ali navadna resa ali resje (*Erica herbacea*) je tudi zimzelena, ljubi pa topla in sončna rastišča. Raste od nižin pa vse do visokogorskih travnišč. Kako lepo je videti cvetoče grmičke na planini Klek na Pokljuki. Avsenikova Resje že cvete, krvavo rdeče je, prebija se skozi sneg, žari ves breg, lepo opeva to cvetočo lepoto. Jalnov ovčar Marko je sestrnici pokazal, kje lahko dobi najlepše resje za materin grob. V sedmih barvah da cveti, na Pečeh nad Žirovnico, najredkejšje je belo. Resje je tudi izdatna spomladanska čebelja paša.

Na vrtu je nimamo, jesenske rese ali vrese (*Calluna vulgaris*), ki je znanilka jeseni. Raste na kisli podlagi in je dosti bolj občutljiva kot pomladanske rese. Tudi v naravi je v naših krajih redkejša. Včasih je s cvetjem polepšala bregove travnikov pred Kalcami. Je rastišče že dosegel gozd?

Vreme nam gre na roko, na vrtu že cvetita trobentica in vijolica, mogoče so se prebudili tudi zvončki. Telohom je toplo vreme namignilo, naj pokukajo iz zemlje, kjer so stisnjeni čakali na daljši in toplejši dan. Ste si ogledali klobasice na leskah, kako se daljšajo in spreminjajo barvo? Na istih grmih so najbrž rdeči popki že pripravljeni na ženitev, le še nekaj tako toplih dni in ženitni posrednik veter bo lahko opravil svoje delo. Pa vrbe ob Idriji! Vrhnje veje so obarvane v vseh barvah: rdeče, zelene, rumene, oranžne. Pa telohi na sončnih legah!

Ljudska modrost pravi, da sta sv. Anton (17. januarja) in sv. Boštjan (20. januarja) sredozimca. Kaj neki nam bo prinesla druga polovica zime?

Na fotografijah:

Navadna ali spomladanska resa

Jelenov jezik

Mali zvonček

Prve pomladanske rože so že odcvetele. Iz zemlje so pokukale ostale, ki bodo svojo lepoto razkazovale kasneje.

Kateri je v sorodu s šmarnicami?

S strahom sem pogledovala na gredice, kjer rastejo naše, Scopolijeve, »znamenite« rastline. Bodo vzklike, jim mraz in zima brez snega nista škodila? Gredljati trpotec, trnati osat, planinski srobot in alpski volčin niso preživeli zime. Najteže bo dobiti trnati osat, strašno dolge in globoke korenine ima. Bodeči lepoteč, ki ljubi višine in snežne kotanje, je v našem vrtu zdržal pet let, vendar ni zacvetel. Ko je nastavil cvet, so se prav pod njim naselile mravlje in ga zatrle. Isto se je zgodilo brezstebelnemu ušivcu. Zakaj neki si mravlje raje ne izberejo kakšnega plevela?

Trenutna prevladujoča barva v vrtu je modra. Spominčice so se razcvetele prav povsod. A njihova nežna barva se ne more primerjati z modrino encijana, ki nas pozdravi takoj ob vstopu v vrt. V senci široko razraslega kresničevja so zadišale šmarnice (*Convallaria majalis*) ali majniška globelka v prevodu botanika T. Wrabra, solzice. Neugnane so, v vse strani se razraščajo s podzemno koreniko. Vsa rastlina je strupena, tudi plodovi, rdeče jagode. Listi so na prvi pogled podobni čemaževim, zato je pri nabiranju tega treba biti pazljiv. Zamenjava je lahko usodna. Šmarnica je gozdna trajnica, ljubi polseno. S svojimi ljubkimi, omamno dišečimi belkastimi cvetovi je znanilka majnika. In kukavica, seveda. Kako lepo je: sediš na balkonu, iz gozda pa, včasih prav blizu, zaslišiš ku-ku. Pa sežeš v žep. Imam kaj denarja pri sebi, da ga bo potem vse leto v obilju? Ste bili praznih žepov, ko je prvič zakukala? Bo pa treba »šparat«! Namesto na morje pojdite v gozd, vzemite knjigo, na primer Prežiha. Preberite spet Solzice, zgodbo o strahu in pogumu otroka, ki je s solzicami iz Pekla razveselil svojo mamo.

Salomonovi pečati, trije so v naravi, rastejo vedno v skupinah, kot šmarnice, s katerimi so v isti družini šmarničevk. Dišeči salomonov pečat (*Polygonatum odoratum*) ima na robatem, lokastem stebelu cvetove, ki posamezno izraščajo iz zalistja. Ljubi svetlobo in toploto, medtem ko sta ostala dva rajši v vlažni polseni. Mnogocvetni salomonov pečat (*Polygonatum multiflorum*) ima več cvetov iz istega zalistja. Vretenčasti salomonov pečat (*Polygonatum verticillata*) raste pokončno, cvetovi izraščajo iz zalistja. Plodovi pri vseh so bleščeče črne jagode. Tudi salomonovi pečati so strupeni, najbolj dišeči. Od kod ime? Odmrli nadzemni poganjek pusti na koreniki izrazito sled, ki naj bi spominjala na pečat kralja Salomona. Še eno žlahtnico naj omenim, tudi ta je že zacvetela v senci višjih rastlin. To je drobna dvolistna senčnica (*Maianthemum bifolium*). Dva srčasta lista in bel cvetek ima rožica in tudi ta raste v skupinah. In tudi te ne jejte, glede na sorodstvo najbrž ni povsem nedolžna.

Na fotografijah:

Šmarnica

Dišeči salomonov pečat

Pečat na koreniki